

LIETUVOS RESPUBLIKOS
VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGA

Lietuvos Respublikos Seimo
Posėdžių sekretariatui
El. p. possek@lrs.lt

2023-10-03 Nr. (1.18-2023)2-849

**DĖL UŽSIENIEČIŲ TEISINĖS PADĖTIES ĮSTATYMO PAKEITIMO ĮSTATYMO
PROJEKTO NR. XIVP-3047**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, susipažinusi su Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ Nr. IX-2206 5, 79, 113, 115, 125, 126, 140⁸, 140¹⁰, 140¹³, 140¹⁴ ir 140¹⁹ straipsnių pakeitimo įstatymo projektu Nr. XIVP-3047 (toliau – Įstatymo projektas), teikia žemiau išdėstytas pastabas ir siūlymus jo tobulinimui.

Įstatymo projektu (keičiamais 5, 140⁸, 140¹⁴ straipsniais) reglamentuojami nelydimų nepilnamečių užsieniečių, dėl kurių amžiaus kyla pagrįstų abejonių, padėties klausimai. Minėtomis Įstatymo projekto nuostatomis susiaurinama dalies nelydimų nepilnamečių (tų, dėl kurių amžiaus kyla abejonių) galimybė pasinaudoti tarptautiniais ir nacionaliniais teisės aktais suteiktomis garantijomis – būti apgyvendintiems jų amžiaus poreikius atitinkančiomis sąlygomis, nemokamai gauti socialines paslaugas, teisė, jog prašymas būtų nagrinėjamas prioriteto tvarka, o taip pat gali būti apsunkinamos galimybės pasinaudoti kitomis teisėmis – būti atstovaujamu, susisiekti su Lietuvos Respublikos nevyriausybinų ar tarptautinių organizacijų atstovais, kt.

1. Atkreiptinas dėmesys, jog nelydimi nepilnamečiai yra ypatingai pažeidžiama keliaujančių vaikų grupė dėl to, kad jų nelydi teisėti atstovai, taip pat jie susiduria su didesniu savo pagrindinių teisių pažeidžiamumu. Remiantis tarptautiniais teisės aktais, tarptautinių organizacijų rekomendacijomis, nelydimiems nepilnamečiams turi būti taikomos garantijos neatsižvelgiant į tai, ar institucijos papildomai reikalauja įvertinti jo amžių, bei turi būti laikomasi nepilnametystės prezumpcijos principo. Tarptautiniais instrumentais nėra išskiriama nelydimų nepilnamečių, dėl kurių amžiaus kyla abejonių, kategorija.

Įstatymo projektu keičiamuose 5, 140⁸ straipsniuose numatoma apgyvendinti užsieniečius, tame tarpe ir nelydimus nepilnamečius, nesuteikiant teisės laivai judėti 5 straipsnio 6 dalyje nurodytose laikino apgyvendinimo vietose – t.y., pasienio kontrolės punktuose, tranzito zonose ar Valstybės sienos apsaugos tarnyboje, o esant karo padėčiai, nepaprastajai padėčiai, paskelbtai ekstremaliajai situacijai dėl masinio užsieniečių antplūdžio, remiantis 140⁸ str. 3 dalimi – pasienio kontrolės punktuose, tranzito zonose ar Valstybės sienos apsaugos tarnyboje, Pabėgėlių priėmimo centre ar kitoje apgyvendinimo vietoje, patalpoje, laikinajame būste ar kitoje pritaikytoje vietoje. Nelydimų nepilnamečių užsieniečių, dėl kurių kyla pagrįstų abejonių dėl jų amžiaus, atveju, toks apgyvendinimas taikytinas ne ilgiau kaip 28 dienas nuo prieglobsčio prašytojo užregistravimo Lietuvos migracijos informacinėje sistemoje dienos (ar nuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo dienos).

Iš esmės siūlomais teisės aktų pakeitimais numatomas nepilnamečių izoliuotas apgyvendinimas konkrečioje apgyvendinimo vietoje be teisės išvykti iš apgyvendinimo vietos. Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas 2023 m. birželio 7 d. nutarime Nr. KT53-A-N6/2023 dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, kurio pagrindu ir keičiamas įstatyminis reglamentavimas, konstatavo, jog prieglobsčio prašytojams taikyta priemonė – prieglobsčio prašytojų laikinas apgyvendinimas nurodytose vietose, jiems leidžiant judėti tik apgyvendinimo vietos teritorijoje be teisės išeiti už šios teritorijos ribų, atsižvelgiant į taikymo trukmę, vertintina kaip viena griežčiausių asmens laisvės suvaržymo priemonių, dėl asmens laisvės ribojimo intensyvumo ir taikymo trukmės, galinti prilygti asmens sulaikymui.

Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo (nauja redakcija) 24 straipsnio 2 d. numatyta, jog *nelydimi nepilnamečiai apgyvendinami*: a) su suaugusiaisiais giminaičiais; b) globėjų šeimose; c) apgyvendinimo centruose, specialiai pritaikytuose priimti nepilnamečius; d) kituose nepilnamečiams gyventi tinkančiuose būstuose. 16 metų ir vyresnius nelydimus nepilnamečius valstybės narės gali apgyvendinti suaugusiems prašytojams skirtuose apgyvendinimo centruose, *jeigu tai atitinka jų interesus*, kaip nustatyta 23 straipsnio 2 dalyje. Su nelydimais nepilnamečiais dirbantys asmenys turi būti dalyvavę reikiamuose mokymuose, susijusiuose su jų poreikiais, ir toliau juose dalyvauti, bei būti susaistyti nacionalinėje teisėje numatytų konfidencialumo taisyklių dėl bet kokios atliekant pareigas gautos informacijos. Direktyvos 11 straipsnyje, numatančiame pažeidžiamų asmenų ir specialiųjų priėmimo poreikių turinčių prašytojų sulaikymą, numatyta, nepilnamečiai sulaikomi tik kraštutiniu atveju bei nustatius, kad negalima veiksmingai taikyti kitų švelnesnių alternatyvių priemonių; toks sulaikymas trunka trumpiausią laikotarpį ir dedamos visos pastangos, kad sulaikyti nepilnamečiai būtų paleisti ir apgyvendinti nepilnamečiams tinkamuose būstuose; sulaikytiems nepilnamečiams sudaromos sąlygos užsiimti laisvalaikio veikla, įskaitant pagal amžių jiems tinkamus žaidimus ir pramogas; nelydimi nepilnamečiai sulaikomi tik išimtinėmis aplinkybėmis; dedamos visos pastangos, kad sulaikyti nelydimi nepilnamečiai būtų kuo greičiau paleisti; kiek tai įmanoma, nelydimi nepilnamečiai apgyvendinami įstaigose, kurių darbuotojai ir patalpos yra tinkami, atsižvelgiant į jų amžiaus asmenų poreikius; jeigu sulaikomi nelydimi nepilnamečiai, valstybės narės užtikrina, kad jie būtų apgyvendinti atskirai nuo suaugusiųjų asmenų.

Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/115/EB dėl bendrų nelegaliai esančių trečiųjų šalių piliečių gražinimo standartų ir tvarkos valstybėse narėse numato, jog nelydimi nepilnamečiai, jei tai įmanoma, apgyvendinami institucijose, kurių darbuotojai ir patalpos yra tinkami atsižvelgiant į jų amžiaus asmenų poreikius (17 str. „Nepilnamečių ir šeimų sulaikymas“, 4 d.).

Pažymėtina, jog remiantis Vaiko teisių konvencijos 18 straipsniu, valstybės narės turi bendrąją įsipareigojimą užtikrinti institucijų, įstaigų bei paramos paslaugų vystymą vaikams.

Taigi, iš esmės tarptautiniai teisės aktai numato nelydimų nepilnamečių apgyvendinimą specialiai nepilnamečiams pritaikytuose būstuose, sulaikymo atveju – atskirai nuo suaugusių asmenų.

Įstatymo projekto nuostatos kritikuotinos vaiko teisių ir geriausių jo interesų užtikrinimo, taip pat atitikties tarptautiniams teisės aktams aspektu, nes iš esmės nepilnamečiams taikytinas *de facto* sulaikymas, numatytos laikinos nelydimų nepilnamečių apgyvendinimo vietos (išskyrus Pabėgėlių priėmimo centrą) iš esmės nėra pritaikytos priimti nelydimus nepilnamečius bei atliepti jų specifinius poreikius; šių įstaigų darbuotojai nėra specifiškai apmokyti dirbti su nelydimais nepilnamečiais, šiose apgyvendinimo vietose nėra dirbančių socialinių darbuotojų, laisvalaikio leidimo galimybės ribotos, maitinimas organizuojamas sausais daaviniais, kas neatitinka vaikų interesų net ir jiems galimai būnant šiose apgyvendinimo vietose iki 28 dienų.

Europos Tarybos Parlamentinė Asamblėja rezoliucijoje Nr. 2195 (2017) dėl vaikams draugiško amžiaus nustatymo nelydimiems nepilnamečiams ragina valstybes narses uždrausti nelydimų ar atskirtų vaikų, kurie laukia amžiaus nustatymo ar jiems procedūra jau taikoma, sulaikymą bei skatina alternatyvius apgyvendinimo būdus vaikams, laukiantiems ar jau dalyvaujantiems amžiaus nustatymo procedūroje, tikslu vengti vaikų sulaikymo ginčiuose dėl amžiaus, įskaitant laikinus apgyvendinimo centrus vaikams, kuriuose yra atitinkami apsaugos saugikliai.

Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, nagrinėjantis individualias peticijas pagal Vaiko teisių konvencijos Trečiąjį Fakultatyvinį protokolą, kurį ratifikavo ir Lietuva, pasisako, jog nepilnametystės prezumpcija yra svarbus amžiaus nustatymo procedūrų komponentas bei turi garantuoti apsaugą šiose procedūrose; Komiteto teigimu, nepilnametystės prezumpcija taip pat apima pareigą perkelti asmenį į vaikų centrą, todėl Komitetas atmeta šalies valdžios argumentus, jog tai keltų riziką kitiems centre esantiems vaikams¹.

Manytina, jog nelydimi nepilnamečiai, laukiantys amžiaus nustatymo procedūros, galėtų būti apgyvendinti Pabėgėlių priėmimo centre atskirai nuo nelydimų nepilnamečių, dėl kurių amžiaus abejonių nekyla, kaip tai siūlo tarptautinės organizacijos².

Tiek tarptautiniai^{3,4}, tiek nacionaliniai⁵ teisės aktai numato būtinybę nedelsiant paskirti nelydimam nepilnamečiui atstovą (globėją). Apgyvendinus nelydimą nepilnametį atokiose apgyvendinimo vietose pasienyje (pasienio kontrolės punktuose, užkardose) gali iškilti sunkumų įgyvendinant tarptautines nelydimo nepilnamečio apsaugos garantijas dėl tinkamo atstovavimo. Lietuvoje nelydimų nepilnamečių atstovu (globėju) skiriamas Pabėgėlių priėmimo centras, turintis darbo su nelydimais nepilnamečiais patirtį. Priėmimo sąlygų direktyvoje numatyta, jog atstovas savo pareigas vykdo pagal vaiko interesų principą, kaip nustatyta 23 straipsnio 2 dalyje, ir šiuo tikslu turi reikiamos patirties (24 straipsnis).

Taip pat pažymėtina ydinga Įstatymo projektu (1 straipsnis) papildomo 5 str. 3¹ d. konstrukcija, nes straipsnis nukreipia į Įstatymo 76 str. 4 dalį arba 77 straipsnio 1 dalį, numatančias aplinkybes kuomet prašymas suteikti prieglobstį nagrinėjamas iš esmės skubos tvarka arba nenagrinėjamas, kurios abi nėra taikomos nelydimiems prieglobsčio prašytojams ar pažeidžiamiesiems asmenims (atitinkamai UTPĮ 76 str. 6 d. ir 77 str. 3 d., nurodančios netaikymą). Dėl to, kad dėl nelydimo nepilnamečio nurodomo amžiaus kyla pagrįstų abejonių, nelydimas nepilnametis negali būti traktuojamas kaip jau nepažeidžiamas asmuo, jam toliau turi būti taikytinos UTPĮ 76 str. 6 d. ir 77 str. 3 d. nuostatos. Tie patys motyvai dėl skirtingo nelydimų nepilnamečių, dėl kurių kyla abejonių dėl jų amžiaus, traktavimo taikytini ir Įstatymo projektu (10 straipsnis) keičiamo 140¹⁴ str. 2 d. numatomai išimčiai, taikytinai nelydimiems nepilnamečiams esant karo padėčiai, nepaprastajai padėčiai, paskelbtai ekstremaliajai situacijai dėl masinio užsieniečių antplūdžio.

Atsižvelgiant į išdėstyta, siūlytina atsisakyti keičiamų 5 str. 3¹ d., 140⁸ str. 3 d. nuostatų dėl nelydimų nepilnamečių, dėl kurių nurodyto amžiaus kyla pagrįstų abejonių, laikino apgyvendinimo be teisės laisvai judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje bei 140¹⁴ str. 2 d. numatomų išimčių nagrinėjant nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų prašymus.

2. Kritikuotina, jog keičiamo 140¹⁴ straipsnio 2 dalimi (Įstatymo projekto 10 str.) apskritai atsisakoma galiojusios įstatyminės nuostatos, jog nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašytojų prašymai suteikti prieglobstį nagrinėjami prioriteto tvarka, paliekant nuostatą, jog prioriteto tvarka nagrinėjami prieglobsčio prašytojų, kurie buvo kankinti, išprievartauti ar patyrė kitokių sunkų psichologinį, fizinį ar seksualinį smurtą, prašymai. Pažymėtina, jog Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvos 2013/33/ES 31 straipsnio 7 d. numato, jog valstybės narės gali suteikti pirmenybę

¹ Vaiko teisių komitetas, J.A.B. prieš Ispaniją. Peticijos Nr. 22/2017, 2019 m. gegužės 21 d.; C.O.C. prieš Ispaniją, Peticijos Nr. 63/2018, 2021 m. sausio 29 d.

² <...>“patalpos ar priėmimo centrai, kuriuose apgyvendinami atskirti vaikai yra bendrai geriau reguliuojami ir saugesni nei administracinio sulaikymo centrai ar centrai suaugusiems prieglobsčio prašytojams; būtų tikslingiau apgyvendinti tuos vaikus, kurių amžius ginčytinas specialiuose tų pačių institucijų flanguose vaikams, laukiantiems amžiaus nustatymo rezultatų”. Position paper on age assessment in the context of separated children in Europe. Separated Children in Europe Programme, 2012.

³ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/32/ES dėl tarptautinės apsaugos suteikimo ir panaikinimo bendros tvarkos 25 str. 1 d., <...> valstybės narės nedelsdamos imasi priemonių užtikrinti, kad nelydimam nepilnamečiui atstovautų ir padėtų atstovas, kad nepilnametis galėtų naudotis teisėmis ir vykdyti pareigas, numatytas šioje direktyvoje.

⁴ 2013 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo, 24 str. valstybės narės kuo skubiau imasi priemonių, kad užtikrintų, jog atstovas atstovautų ir padėtų nelydimam nepilnamečiui pasinaudoti šioje direktyvoje nustatytais teisėmis ir vykdyti pareigas.

⁵ UTPĮ 32 str. 1 d. „Nelydimiems nepilnamečiams užsieniečiams, neatsižvelgiant į jų buvimą Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtumą, <...> nedelsiant skiriamas atstovas“

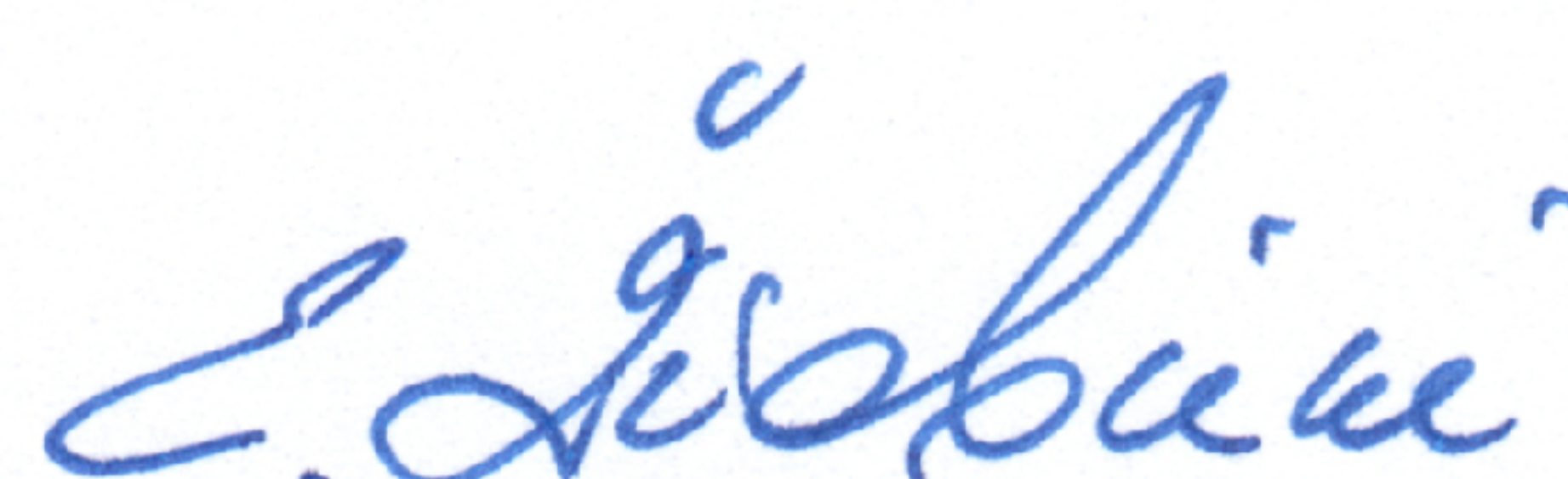
tarptautinės apsaugos prašymo nagrinėjimui pagal II skyriaus pagrindinius principus ir garantijas visų pirma, kai <...> kai prašytojas yra pažeidžiamas, kaip apibrėžta Direktyvos 2013/33/ES 22 straipsnyje, arba jam reikia specialių procesinių garantijų, visų pirma nelydimų nepilnamečių atveju.

Siūlytina keičiamo 140¹⁴ straipsnio 2 dalyje numatyti nuostatą, jog ir nelydimų nepilnamečių prieglobsčio prašymai nagrinėjami prioriteto tvarka.

3. Įstatymo 5, 140⁸ straipsniuose (pastarasis straipsnis taikytinas, kai yra įvesta karo padėtis, nepaprastoji padėtis, taip pat paskelbta ekstremalioji situacija dėl masinio užsieniečių antplūdžio) reglamentuojamas užsieniečių atvykimas į Lietuvos Respubliką ir laikinas jų apgyvendinimas. Straipsniais reglamentuotose situacijose būtų skirtingai skaičiuojama teisės judėti Lietuvos Respublikos teritorijoje ribojimo pradžia – nuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo arba nuo užregistravimo Lietuvos migracijos informacinėje sistemoje dienos.

Manytina, jog tikslinga suderinti Įstatymo projektu keičiamuose Įstatymo 5, 140⁸ straipsniuose numatytas nuostatas dėl apgyvendinimo termino skaičiavimo pradžios – ar nuo prašymo suteikti prieglobstį pateikimo dienos, ar nuo užregistravimo MIGRIS sistemoje dienos.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Edita Žiobienė